

АНОТАЦІЯ

Копань А.В. Повсякденне життя працівників металургійної промисловості України в останній третині XIX – на початку XX ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 Історія та археологія. – Маріупольський державний університет, Маріуполь, 2020.

У дисертації досліджено повсякденне життя працівників металургійної промисловості України в останній третині XIX – на початку XX ст. Проаналізовано стан наукової розробки теми, визначено джерельну базу та методологічні засади дослідження.

Виявлено, що на сьогоднішній день існує значна кількість наукової літератури, яка висвітлює окремі аспекти теми дисертації, проте загалом вона не стала предметом спеціального дослідження. Встановлено, що залучений комплекс матеріалів фондів центральних, обласних архівних установ, музеїв України та закордонних архівів, опублікованих статистичних даних, періодичних видань дозволяє всебічно дослідити повсякденність металургів. Обґрунтовано, що застосовані в роботі антропологічний, мікроісторичний та системний підходи, принципи історизму, всебічності та об'єктивності, реалізація яких спирається на використання загальнонаукових та конкретно-історичних методів дослідження, сприяють розкриттю теми дисертації.

У роботі висвітлено вплив державної політики Російської імперії на буденне життя металургів. Доведено, що державна політика щодо розвитку металургійної промисловості посилювала імперську інтеграцію на українських землях. Царські урядовці приймали рішення, спрямовані на розбудову металургійної галузі як складової загальноімперського ринку, шляхом залучення іноземних інвестицій та проведення протекціоністської політики. З'ясовано, що законодавчі акти регулювали важливі аспекти повсякдення працівників металургійної галузі у виробничій діяльності та

соціальної сфері: унормували тривалість робочого дня, працю жінок та підлітків, страхування робітників на випадок хвороб або виробничих травм.

Встановлено, що остання третина XIX – початок XX ст. були періодом становлення металургійної промисловості на українських землях, коли ця галузь розвивалась на Волині та у Донецько-Придніпровському регіоні. З'ясовано, що «казенні» металургійні заводи першої половини XIX ст. припинили існування через свою нерентабельність. Відкриття покладів залізної руди, розбудова розгалуженої мережі залізниць змінили ситуацію на ринку металів та перетворили Донецько-Придніпровський регіон на металургійну базу Російської імперії, а металургійна промисловість на Волині прийшла до занепаду через неможливість конкурувати з новими потужними виробниками.

Проаналізовано соціодемографічний склад металургів на українських землях у період стрімкого зростання їх чисельності, який припав на кінець XIX ст. З'ясовано, що в цей час національна приналежність металургів мала безпосередній вплив на формування їх соціального складу. Більшість робітників становили вихідці з центральних російських губерній та українці. Використання зарубіжних інвестицій обумовило залучення до роботи на підприємствах іноземних фахівців, внаслідок чого серед управлінського персоналу до 1906 р. домінували іноземці.

Встановлено, що умови праці в металургійній промисловості були важкими для робітників, які працювали у запиленних приміщеннях, при високих температурах, без достатнього водопостачання. Відзначено тривалий робочий день, низьку культуру охорони праці на підприємствах, що призвело до високого рівня виробничого травматизму в повсякденному житті металургів. З'ясовано, що інженерно-технічні спеціалісти здебільшого працювали у комфортних та безпечних умовах, у добре вентильованих приміщеннях з опаленням та електричним освітленням.

Досліджено матеріальний рівень життя працівників металургійної галузі. Виявлено, що результативність праці металургів мала прямий вплив на

рівень їх доходів. З'ясовано, що протягом означеного часу домінувала тенденція до збільшення рівня оплати праці металургів, окрім періодів економічних і політичних криз. Встановлено, що для поденних робітників характерними були сезонні коливання в розмірі щодобової заробітної платні, а інженерно-технічні спеціалісти отримували значно вищі стабільні оклади. Проаналізовано можливості задоволення потреб працівників металургійних підприємств України щодо харчування та оренди житлових приміщень.

З'ясовано якість надання медичної допомоги та доступність освітніх послуг для працівників металургійних підприємств. Встановлено, що при кожному заводі діяла лікарня з постійним медичним персоналом, де надавалося безкоштовне лікування для працівників та членів їх сімей. Для задоволення освітніх потреб металургів, підприємці відкривали початкові школи та професійні технічні училища, в яких мали можливість отримувати освіту усі малолітні працівники та діти робітників. Зазначено, що для дорослих працівників діяли спеціальні вечірні курси.

Розглянуто форми реалізації дозвіллевих потреб працівників металургійних підприємств. З'ясовано, що для задоволення культурних потреб робітників керівництво металургійних підприємств відкривало театри, бібліотеки, парки, організувало спортивні свята. Для інженерно-технічних працівників створювали закриті клуби.

Проаналізовані прояви протестних настроїв у повсякденні працівників металургійної галузі, що виявлялись у формі письмових скарг на адресу фабричного інспектора та масових акцій. Виявлено, що протягом 1870–1916 рр. змінились форми соціального протесту, оскільки в цей час вони еволюціонували від стихійних до організованих виступів. Доведено, що на початку ХХ ст. поруч з економічними вимогами лунали також політичні гасла, іноді мало місце протистояння на етнічному ґрунті.

Ключові слова: повсякденне життя, повсякдення, працівники, металурги, металургійні підприємства України, державна політика,

матеріальне забезпечення, житлові умови, медичне обслуговування, освіта, дозвілля, протестні настрої.